

UOT 336.226.111

Fiziki şəxslərin gəlir və hüquqi şəxslərin mənfəət vergilərinin inteqrasiyası

Kəlbəliyev Yaşar Atakishi oğlu*
iqtisad elmləri doktoru

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – vergitutma yükünün azaldılması məqsədilə fiziki şəxslərin və şirkətlərin gəlirlərindən tutulan vergilərin inteqrasiyasının nəzəri və metodoloji məsələlərinin tədqiqi.

Tədqiqatın metodologiyası – müqayisə, sistemli təhlil, məlumatların analizi və sintezi, ümumiləşdirmə.

Tədqiqatın nəticələri – klassik vergitutma sisteminin tərəfdarları və əleyhdarları tərəfindən irəli sürülən əsas prinsipial arqumentlər araşdırılmış, inteqrasiyalı sistemlə müqayisədə belə sistemin yaratdığı konkret təhriflər və klassik sistemdən daha inteqrasiyalı sistemə keçid zamanı yaranan mənfəət nəticələr təhlil olunmuş və şirkətin səhmdarları arasında bölüşdürülən mənfəətin vergiyə cəlb olunmasına münasibətdə inteqrasiyanın əldə olunması üçün müvafiq sxemlər təklif edilmişdir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri - fiziki şəxslərin və şirkətlərin gəlirlərindən tutulan vergilərin inteqrasiyasının kompleks təhlilinə istiqamətlənən elmi tədqiqatların məhdud olması.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti – vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində müvafiq elmi mənbə kimi istifadəsi mümkündür.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – gəlirlərin “ikiqat vergitutması”nın aradan qaldırılması ilə bağlı təklif olunan inteqrasiya sxemləri ilk dəfə tədqiq olunur.

Açar sözlər: *vergilərin inteqrasiyası, klassik və inteqrasiyalı vergi sistemləri, vergitutma yükünün yüngülləşdirilməsi.*

*Bakı şəhəri. AZ1073. Landau küçəsi, 16.
y.kalbiyev@aseu.az

1. Giriş

Məlum olduğu kimi, əldə olunan gəlirlərdən vergi təkcə fiziki şəxslərdən deyil, həm də hüquqi şəxslərdən tutulur [1]. Bir sıra ölkələrdə hər iki kateqoriyalı vergi ödəyicilərinin gəlirlərinə vergilər barədə eyni bir qanunvericilik tətbiq olunur, lakin onun ayrı-ayrı müddəalarında bir tərəfdən fiziki şəxslərin, digər tərəfdən isə hüquqi şəxslərin gəlirləri (*məsələn, vergi dərəcələri, vergi güzəştləri və digər vergitutma elementləri ilə bağlı olan müddəalar*) fərqləndirilir. Digər ölkələrdə fiziki və hüquqi şəxslərin gəlirlərinin vergitutma məsələləri müxtəlif qanunlarla tənzimlənir [2, 3]. İqtisadi nöqtəyi-nəzərdən bu sahədə əsas vacib məsələ heç də müxtəlif subyektlərin gəlirlərinə tətbiq olunan vergilərin hüquqi forması hesab edilmir. Bu zaman əsas diqqət hüquqi şəxslər tərəfindən əldə olunan, bu və ya digər formada son nəticədə onun mülkiyyətçilərinə hesablanan (*ödənələn*) gəlirlərin “ikiqat vergitutması” hallarının vergi qanunvericiliyində (*hüquqi şəxslərin gəlirlərinə tətbiq olunan vergi barədə, fiziki şəxslərin gəlir vergisi barədə qanunda, yaxud bu hər iki qanunda*) aradan qaldırılmasını, yaxud məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutan müddəaların hansı dərəcədə nəzərə alınmasına yetirilməlidir [3]. Belə müddəalar hüquqi şəxslərin mənfəətindən ayrıca olaraq ödənilən vergi ilə son nəticədə bu hüquqi şəxslərin mülkiyyətçiləri hesab edilən fiziki şəxslərə ödənilən mənfəət payından tutulan verginin az və ya çox dərəcədə inteqrasiyasını nəzərdə tutmalıdır.

2. “İnteqrasiya” termininin mahiyyəti

“İnteqrasiya” termini müxtəlif mənalarda işlənir. Vergitutmaya münasibətdə “tam inteqrasiya” anlayışı ənənəvi olaraq o vaxt istifadə olunur ki, bu zaman söhbət bütün müəssisələrin gəlirlərinin son nəticədə onların mülkiyyətçiləri olan fiziki şəxslər arasında lazımı qaydada bölüşdürüldüyü sistemdən getmiş olsun [4, 7]. Ödənilməli olan gəlir vergisi sonradan bu şəxslərin məcmu gəlirlərindən asılı olaraq müvafiq dərəcələr üzrə tutulur. Belə sxemin üstünlükləri hələ ötən əsrin 60-cı illərində Kanadada vergitutma üzrə Kral Komissiyası (*Karter komissiyası*) tərəfindən müdafiə olunmuşdu. Bir sıra iqtisadçılar tam inteqrasiyanı qeyd olunan mənada ideal hesab edirlər [7]. Lakin ətraflı tədqiqatlar əsasən göstərmişdir ki, praktikada belə sistemin idarə edilməsi qeyri-mümkün olardı.

Birinci səbəb ondan ibarətdir ki, bu çoxlu sayda hesabat və informasiya tələb edərdi: bir sıra ölkələrdə hər bir şirkətin əhəmiyyətli sayda son sahibləri ola bilər ki, onların da əksəriyyəti həmin vergi ilinin yalnız müəyyən dövründə səhmlərə sahib ola bilər.

İkincisi, bölüşdürülməyən mənfəətin müxtəlif mülkiyyətçilərin hesabına aid edilməsi adi səhmlər, imtiyazlı səhmlər, varrantlar, opsiyonlar, yeni buraxılan səhmlərə və konvertasiya olunan intiqrazlara sahiblik (*tələb hüququ*) tipli daha müxtəlif

növlü tələblərə malik olan müxtəlif sinifli korporativ qiymətli kağızların sahiblərinin mövcudluğu zamanı getdikcə çətinləşir.

Üçüncüsü, şirkətlərin əksər səhmləri digər müəssisələrə məxsus olur ki, bu da son sahibin müəyyən edilməsini çətinləşdirir.

Dördüncü ümumi xarakterli çətinlik ondan ibarətdir ki, səhmdarların gəlirlərindən verginin tutulması zamanı həmin gəlirlərin şirkətdə qalmasından, yaxud bölüşdürülməsindən asılı olmayaraq likvidliklə bağlı ciddi problemlər yarana bilər: belə ki, səhmdarlar bir çox hallarda bu öhdəliklərin ödənilməsi üçün vəsait almadan iri məbləğdə vergi ödəməli olacaqlar.

Heç bir ölkə qeyd olunan tipdə tam inteqrasiya sxemi üzrə şirkətin bütün gəlirlərinin vergiyə cəlb olunması sistemini daxil etməyə cəhd etməmişdir. Lakin bir sıra ölkələrdə məhdud sayda sahibləri olan böyük olmayan şirkətlər halında fiziki şəxslərin və şirkətlərin gəlirlərinin qeyd olunan prinsip əsasında vergitutmasının inteqrasiyası faktiki olaraq mövcuddur. Məsələn, ABŞ-da sayı 35 səhmdardan çox olmayan müəyyən şirkətlər ortaqlıqlar kimi həmin qaydalar (*yəni gəlirlərin müvafiq nisbətlərdə səhmdarların hesabına aid edilməsi*) üzrə vergitutma hüququna malik ola bilərlər [7]. Əgər vergi sistemləri kiçik şirkətlərə mənfəətdən çıxılmalar kimi onların bütün vergi tutulan gəlirlərinin səhmdarlara ödənilməsinə yol verərsə, onda analoji effekti dolaylı şəkildə də olsa, əldə etmək mümkün olacaqdır.

3. Əsas prinsiplər

Özünün daha inandırıcı formasında fiziki şəxslərin gəlir vergisinin və hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin inteqrasiyasının xeyrinə arqumentlər iki əsas şərt üzərində qurulur. Bunlardan birincisi ondan ibarətdir ki, büdcə-vergi ədalətliliyi vergilərin “ödəmə qabiliyyətliliyi”nə uyğun şəkildə tutulmasını tələb edir. Bu zaman ödəmə qabiliyyətliliyinin ölçüsü kimi gəlir götürülür. İkinci şərt onu bildirir ki, hüquqi şəxslər bu mənada vergilərin ödənilməsi qabiliyyətinə malik deyildirlər, belə ki, onlar yalnız son nəticədə onların sahibləri (*mülkiyyətçiləri*) olan fiziki şəxslərə gəlirlər axınının daxil olduğu “kanal” kimi çıxış edirlər. Bu arqumentlərə birgə baxılmanın yekunu olaraq nəticə çıxara bilərik ki, korporasiyaların gəlirlərini fiziki şəxslərə hesablanan həmin gəlirlərin yalnız fiziki şəxslər tərəfindən alındığı zaman vergiyə cəlb etmək lazımdır.

Doğrudur, bu arqumentlər mənbədə verginin tutulması formasında özünü doğruldan şirkətlərin gəlirlərinə ayrıca verginin, daha dəqiq desək, həmin “kanal” vasitəsilə daxil olan gəlirlərin vaxtında və tam şəkildə vergiyə cəlb olunmasını təmin edən və fiziki şəxslərin gəlir vergisinin bazasını qoruyub saxlayan faydalı üsulun mövcudluğu imkanlarını istisna etmir. Bir sıra iqtisadçılar, tam inteqrasiya tərəfdarları olmayanlar da daxil olmaqla, təsdiq edirlər ki, elə bu tutulma funksiyasının özü mahiyyəti üzrə korporasiyaların gəlirlərindən verginin tutulmasının xeyrinə əsas dəlildir.

İnteqrasiyanın əleyhinə, yaxud vergilərin ayrıca olaraq həm şirkətlərin gəlirlərindən, həm də səhmdarlar tərəfindən əldə olunan dividendlərdən tutulması kimi ifadə olunan adətən “klassik” vergi adlandırılan sistemin xeyrinə olan prinsipial dəlillərin ümumiləşdirilməsi bir qədər çətinlikdir. Belə sistemin müdafiə edilməsi inteqrasiyanın xeyrinə yuxarıdakı arqumentlərdən birinin, yaxud bu arqumentlərin hər ikisinin inkarına əsaslanıla bilər.

Birincisi, bir sıra iqtisadçılar “Şirkətlər hüquqi baxımdan onların sahiblərindən və fiziki şəxslərdən fərqlənən “ayrıca subyektlər” hesab edilirlər və özlərinin mövqelərini bu məsələdə hüquqi formada əsaslandırırlar” kimi sadə təsəvvürlərlə kifayət hesab edirlər.

İkincisi, təsdiq edilir ki, inteqrasiyalı sistem tərəfdarlarının baxışları ingilis utilitar filosoflar Jeremi Bentam (1748-1832) və Con Stüart Mill (1806-1873) kimi tərəfindən işlənmiş və hazırda köhnəlmiş və dar təsir bağışlayan “ödəniş qabiliyyətliliyi” konsepsiyasına əsaslanır [5, 7]. Ödəniş qabiliyyətliliyinə uyğun vergitutma prinsipi daha geniş dəyişikliyə uğrayır. Belə ki, bu zaman gəlirlərdən verginin tutulmasını tələb edən vəziyyətin ictimai rifah üçün itkilərini minimuma endirmək məqsədi ilə diqqətin digər vergitutma bazalarına, məsələn, istehlaka və sərvətə yönəldilməsi nəzərdə tutulur.

Şirkətlərin klassik vergitutma sisteminin lehinə üçüncü arqument vergi benefisiarlarının vergiyə cəlb olunması prinsipinə əsaslanır. Bu prinsipə əsasən vergilər vergini tutan hakimiyyət orqanları tərəfindən təqdim olunan faydaya uyğun olaraq tutulmalıdır. Hüquqi şəxslər məhdud məsuliyyət formasında, həmçinin birbaşa təqdim olunan dövlət xidmətləri şəklində fayda əldə edirlər və təsdiq edilir ki, bu güzəştləri bu və ya digər formada vergiyə cəlb etmək zəruridir. Məsələn, XX əsrin əvvəllərində ABŞ-da şirkətlərin gəlirlərinə vergi tətbiq edilmişdi və onun məhdud məsuliyyət kimi imtiyaza “aksiz” formasında tutulması nəzərdə tutulmuşdu [5, 6].

Doğrudur, klassik sistemin müasir tərəfdarları, adətən, bu arqumentə elə də böyük əhəmiyyət vermirlər. Məsələn burasındadır ki, məhdud məsuliyyət kimi bir fayda ilə şirkətin real gəlirləri arasında hər hansı birbaşa əlaqənin qurulması çətinlikdir.

Daha ümumi planda müasir dövrdə bu prinsipial arqumentlər iqtisadçılar arasında elə də geniş yayılmamışdır. Şirkətlərin və fiziki şəxslərin gəlirlərinə tətbiq olunan vergi sistemləri arasında lazımı qarşılıqlı münasibətlər barəsində aparılan müzakirələrdə empirik təsəvvürlərə daha geniş yer verilir.

4. Klassik (inteqrasiya olunmayan) sistemin əleyhinə gətirilən dəlillər

Tam inteqrasiya olunan sistemə nisbətən şirkətlərə tətbiq olunan və onların səhm gəlirlərindən tutulan klassik vergi stimulların optimal strukturunu aşağıdakı dörd əsas istiqamətdə təhrif edə bilər.

Birincisi, daha çox aydın görünür ki, belə vergi hüquqi şəxslərin korporasiya tipli

iri şirkətlərin yaradılmasına və bununla da korporativ təşkilati formasının, məsələn, məsuliyyətin məhdudlaşdırılması ilə bağlı imtiyazların əldə olunmasına olan marağını azaldır. Bu da şirkətlər üçün inkişaf məqsədilə cəlb edilən kənar kapitalın dəyərini aşağı salır.

Qeyd etmək lazımdır ki, şirkətlərin yaradılmasına olan marağın getdikcə azalması yalnız müəssisənin səhmlərin buraxılışı hesabına maliyyələşdirilməsi zamanı baş verir. Şirkətlərin səhm gəlirlərindən tutulan vergi onun kreditorlarının faiz ödənişlərinin vergi tutulan bazadan çıxılmasına yol verir. Beləliklə, səhmlərin buraxılışı hesabına deyil, borclanma hesabına investisiyaların maliyyələşdirilməsi istiqamətində artım zamanı əldə olunan gəlir şirkət səviyyəsində vergiyə cəlb edilmir; yeganə ödənilən vergi - bu kreditorlar tərəfindən əldə olunan faiz gəlirləridir. Faktiki olaraq şirkətlərə tətbiq olunan klassik vergi borclanma yolu ilə maliyyələşdirilən layihələrdən əldə olunan gəlirlərə nisbətən “inteqrasiyalı” hesab edilir və beləliklə də, müəssisələr üçün özünün maliyyə strukturunu sərbəst şəkildə dəyişə bilən şirkətlərin yaradılmasına olan maraqlarını azaltmır.

Lakin bu hal klassik verginin ikinci mənfi stimulumun yaranmasına gətirib çıxarır. Belə ki, bu zaman layihələrin səhmlərin buraxılışı hesabına deyil, borclanma hesabına maliyyələşdirilməsi istiqamətində şirkətlərin marağı artır. Belə vəziyyət müflisolma riskini yüksəldir və nəticədə bu da şirkətləri daha təhlükəsiz investisiyaları əldə etməyə məcbur edir. Hətta bu halda müflisolma hallarının artması müşahidə oluna bilər. Müflis elan edilmiş şirkətlərin istehsal aktivləri iqtisadiyyat üçün itirilmiş hesab edilmir, lakin onların yeni fəaliyyət sahələrinə yönəldilməsi üçün müəyyən resurs məsrəfləri tələb olunur.

Eyni zamanda, borclanma hesabına maliyyələşmələrə üstünlüyün verilməsi dividend şəklində səhmdarlara ödənilməli olan vəsaitin mümkün olan qədər “faiz ödənişləri” kimi ifadə etməklə şirkətlər üçün mənfəətin gizlədilməsinə xidmət edir. Bu səbəbdən də əksər klassik vergilər vergilərin ödənilməsindən yayınmaya qarşı yönəldilmiş və faiz ödənişləri formasında vergitutma bazasından çıxılan məbləğləri məhdudlaşdıran müddəaları özündə əks etdirir.

Üçüncüsü, korporasiyalara tətbiq olunan klassik vergi şirkətləri mənfəətin səhmdarlar arasında bölüşdürülməsi əvəzinə səhmlərdə saxlanılmasına olan maraqlarını yüksəldir. Səhmdarlar dividendi əldə edərkən müəyyən edilmiş dərəcələr üzrə gəlir vergisini ödəyirlər. Mənfəətin saxlanması zamanı isə səhmdarlar bunun əvəzində şirkətin bazar dəyərinin artımı şəklində fayda əldə edirlər. Bir sıra ölkələrdə kapitalın dəyərinin bu artımı ümumiyyətlə vergiyə cəlb edilmir, belə verginin mövcudluğu halında isə o adətən bu gəlirin dividend şəklində verildiyi zaman tətbiq olunan vergi dərəcəsi daha aşağı dərəcələrlə tutulur [6, 7]. Mənfəətin saxlanılmasının xeyrinə yaranan belə hallar nəticəsində səhmdar kapital şirkətlərin malik olduğu investisiya imkanlarına uyğun olaraq maliyyə bazarları vasitəsilə daha effektiv üsullarla şirkətlər arasında bölüşdürülmək əvəzinə konkret şirkətin daxilində “ilişib” qalır.

Dördüncüsü, korporativ vergilərin klassik sistemi investisiyalara olan marağı aşağı salır və bununla da özü artımı ləngidir. İnteqrasiyalı vergi sistemləri də fikrimizcə, bu cür tənqidlərə məruz qala bilər, ona görə ki, kapitaldan əldə olunan gəlirlərə tətbiq olunan istənilən vergi adətən müvafiq fəaliyyətə investisiya qoyuluşu maraqlarını aşağı salır. Klassik sistem çərçivəsində şirkətlərin gəlirlərindən tutulan əlavə vergi isə bu maraqların azalmasının əlavə amili hesab edilir.

Göstərilən arqumentlərin məcmusu şirkətlərin gəlirlərinə tətbiq olunan verginin klassik sisteminin əleyhinə kifayət qədər əsaslı dəlilləri ifadə edir. Praktikada bu dəlillər əhəmiyyətli təsirə malikdir: son onilliklər ərzində mövcud klassik sistemlər fiziki şəxslərin və şirkətlərin gəlir vergilərinin bu və ya digər formada inteqrasiyası ilə əvəzlənməsinin ümumi, lakin tam universal olmayan meyl müşahidə edilir. Lakin bütün bunlarla yanaşı, inteqrasiyaya keçid heç də bütün iqtisadçılar tərəfindən dəstəklənmir.

5. Klassik sistemin saxlanılmasının xeyrinə gətirilən dəlillər

İnteqrasiyalı vergi sisteminin əleyhinə olan birinci və daha ciddi arqument ondan ibarətdir ki, o ümumilikdə mövcud klassik sistemlə müqayisədə gəlirlərin məhdudlaşdırılması (*azılması*) ilə müşayiət olunmalıdır. Bu itirilmiş gəlir hər hansı kompensasiya ilə əvəz olunmalıdır, bunun üçün də mənfəət (*gəlir*) vergisinin dərəcəsinin yüksəldilməsi, yaxud hər hansı bir yeni verginin daxil edilməsi tələb olunacaqdır. İstənilən halda inteqrasiyadan əldə olunan fayda ilə müqayisə edilə bilən iqtisadi məsrəflər gözlənilməlidir.

İkincisi, çox vaxt inteqrasiya nəticəsində əldə olunan konkret faydaların empirik mahiyyətində şübhələr ifadə olunur (*məsələn, müflisolma hallarının azılması və müflis olmuş şirkətlərin fəaliyyətinin yenidən təşkilinə xərclərin aşağı düşməsi halları*). Bundan əlavə, əgər mövcud olan klassik sistemdə səhmdar kapital şirkət daxilində yatıb qalırsa, onda gələcəkdə bir qədər tez, yaxud daha gec müddətdə mənfəətin bölüşdürülməsindən əldə olunan dividendlərə hesablana bilən əlavə vergi yükü çox ehtimal ki, səhmlərin qiymətində öz əksini tapmalı olacaqdır.

Nəhayət, praktikada istifadə olunan əksər inteqrasiyalı sistemlərlə müqayisədə klassik sistemin bir sıra daha ciddi üstünlükləri kimi onun sadəliyi və şəffaflığı hesab edilir. Bu xüsusiyyətlər sayəsində, bir qayda olaraq, şirkətlərin gəlirlərinə tətbiq olunan klassik vergi sistemini inteqrasiyalı sistemlərə nisbətən daha asan idarə etmək mümkün olur. Bu xüsusiyyətlər həmçinin xaricdə ödənilən, yaxud inteqrasiyalı sistem çərçivəsində xaricdə əldə olunan dividendlərin optimal şəkildə vergiyə cəlb olunması ilə bağlı bir sıra çətinliklərdən qaçmağa imkan verir. Məsələn, səhmdarlara dividend kimi əldə olunan gəlirlərə hüquqi şəxslərin gəlir vergisi üzrə vergi kreditlərinin verilməsini nəzərdə tutan “şərti hesablama” sistemi tətbiq olunan əksər ölkələrdə korporativ mənfəət vergisinin xarici ölkədə tutulması hallarında belə kre-

ditlərin verilməsi nəzərdə tutulmamışdır. Nəticədə bu ölkələrin vergi sistemləri daxili investisiyalara nisbətən xarici investisiyaları çox ciddi diskriminasiyaya məruz qoyur. Bundan əlavə, bir sıra ölkələrdə xarici səhmdarları diskriminasiyaya məruz qoymağa imkan verən inteqrasiyalı sistemlər fəaliyyət göstərir [7, 8].

Beləliklə, inteqrasiyalı sxemlər həm ölkə daxilindəki xarici investisiyalara, həm də xaricdəki investisiyalara sədd yarada bilər. Şirkətlərin gəlir vergisi klassik formada tətbiq olunduqda belə uyğunsuzluqlardan asanlıqla qaçmaq mümkün olacaqdır.

Eyni zamanda, tam inteqrasiya zamanı olduğu kimi, gəlirlərin bölüşdürülməsindən, yaxud həmin gəlirlərin şirkətin daxilində qalmasından asılı olmayaraq korporasiyaların gəlirləri fərdi səhmdarlar üçün müəyyən edilən dərəcələrlə vergiyə cəlb olunduğu halda, inteqrasiyanın daha məhdud formasından biri şirkətin daxilində qalmayan yalnız bölüşdürülən gəlirlərini əhatə edir. Qeyd edilməlidir ki, yalnız şirkətlərin dividend şəklində ödənilən mənfəətinin vergiyə cəlb olunması ilə bağlı olan həmin inteqrasiya forması yuxarıda qeyd olunan likvidlik problemini həll edə bilər. İnteqrasiyanın göstərilən məhdud formalarının təmin olunması üçün bir sıra ən müxtəlif metodlar mövcuddur. Onların vacib olanlarını nəzərdən keçirək.

6. İnteqrasiya sxemləri vasitəsilə vergi yükünün yüngülləşdirilməsi

Aşağıda sadə hesablama nümunələrinin köməyi ilə inteqrasiyanın müxtəlif sxemləri vasitəsi ilə korporativ gəlirlərin klassik sistemə xas olan yüksək vergitutmasının aşağı salınması imkanları göstərilmişdir.

6.1. Klassik sistem və tam inteqrasiya

Bir sıra ölkələrdə (*məsələn, ABŞ, Hollandiya, Lüksemburq, İsveçrə və s.*) qəbul edilən klassik sistem şəraitində vergi yükünün səviyyəsi ilə bağlı olan məsələləri 1 saylı cədvəldəki nümunədə aydınlaşdırmaq olar. Fərz edək ki, şirkətin mənfəəti 1000 manat təşkil edir və mənfəət vergisinin dərəcəsi 30 faizdir. Vergilər ödənildikdən sonra 700 manat məbləğində sərbəst mənfəət dividend şəklində tamamilə bölüşdürülür. Tutaq ki, fərdi səhmdarlar üçün gəlir vergisinin dərəcəsi 20% və 40%-ə bərabərdir. Nəticədə fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə öhdəliyi uyğun olaraq 140 manat və 280 manat təşkil edəcəkdir.

Beləliklə, eyni bir mənbədən tutulan məcmu vergi (şirkətlərin və fiziki şəxslərin) uyğun olaraq 440 manat və 580 manat olacaqdır. Vergi yükünün hesablanması üçün məcmu ödənişi ilkin gəlirin faizi şəklində ifadə edək; nəticədə daha aşağı dərəcə üzrə vergini ödəyən fiziki şəxs üçün faktiki vergi yükü 44%, daha yüksək dərəcə üzrə vergini ödəyən şəxs üçün isə 58% təşkil edəcəkdir. Bu faktiki dərəcələrin gəlir vergisinin müvafiq dərəcələri ilə müqayisəsi zamanı “hədsiz yüksək vergitutma yükü” daha aşağı dərəcə üzrə vergini ödəyən fiziki şəxs üçün 120%, daha yüksək dərəcə üzrə vergi ödəyən üçün isə 45%-ə bərabər olur.

Cədvəl 1. Klassik sistem

(manat)

Göstəricilərin adı	Göstəricilərin kəmiyyəti	
Şirkət səviyyəsində		
1. Mənfəət vergisi ödənilənədək mənfəət	1000	
2. Mənfəət vergisi, (30%-li dərəcə üzrə)	300	
Səhmdarlar səviyyəsində		
3. Gəlir vergisinin dərəcəsi, %-lə	20	40
4. Dividend şəklində gəlirlər (sət. 1 - sət. 2)	700	700
5. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi (sət. 3 x sət. 4)	140	280
Məcmu vergi yükü		
6. Məcmu vergi (sət. 2 + sət. 5)	440	580
7. Vergitutmanın faktiki dərəcəsi, %-lə (sət. 6: sət. 1 x 100)	44	58
8. İzafi vergitutma, %-lə ((sət. 7 - sət. 3) : sət. 3) x 100	120	45

Lakin əgər şirkət bütün mənfəəti özündə saxlamaq qərarını qəbul edərsə, onda qısamüddətli planda bütün səhmdarlar 30% həcmində mənfəət vergisi dərəcəsi ilə üzləşməli olacaqlar. Gəlir vergisinin son dərəcəsi 20% həcmində müəyyən edilən səhmdar 50%-li yüksək vergitutmaya məruz qalacaq, 40% dərəcə ilə vergi ödəyən səhmdar isə 33,3%-li vergitutmaya cəlb olunacaqdır. Mənfəətin tam bölüşdürülməsi və onun şirkətdə saxlanması kimi əks qütblü cəhətlər arasında müxtəlif mümkün variantlar mövcuddur, onlardan hər biri müəyyən səhmdar üçün onun gəlirinə tətbiq olunan verginin son dərəcəsiindən asılı olaraq konkret hədsiz vergitutmaya və ya az vergitutmaya gətirib çıxaracaqdır.

Hüquqi və fiziki şəxslərin gəlirlərinə tətbiq olunan verginin tam inteqrasiyası şirkətlərin/səhmdarların vergiyə cəlb olunması spektrində digər bir cəhət hesab edilir. Bu metoddan istifadə zamanı şirkətə təsərrüfat ortaqlığı kimi baxılır və onun həm bölüşdürülən, həm də müəssisədə saxlanılan gəlirləri onların sahiblərinin iştirak paylarına mütənasib olaraq həmin şəxslərin hesabına aid edilir, sonra isə hər bir səhmdar üçün müəyyən edilən son dərəcə üzrə vergi tutulur. Cədvəl 2-də verilən mərhələli həll nümunəsi göstərir ki, belə halda vergitutmanın faktiki dərəcəsi gəlir vergisinin dərəcəsinə bərabərdir. Beləliklə, mahiyyətinə görə hədsiz yüksək vergitutma mövcud olmur.

Konkret vəziyyətlərdə tam inteqrasiyanı təkə ortaqlıq metodunun köməyi ilə deyil, həm də bir sıra digər sistemlər vasitəsi ilə də əldə etmək mümkündür. Belə sistemlərdən biri şirkətlərin mənfəət vergisinin tam ləğvini nəzərdə tutur, bir şərtlə ki, səhmdarlar əldə olunan dividendlərə, həmçinin səhmlərin dəyəri şəklində kapitalın hesablanmış xalis artımına, yəni gəlirlərin kompleks bazalarına gəlir vergisini ödəməli olsunlar.

Cədvəl 2. Tam inteqrasiyalı sistem

(manat)

Göstəricilərin adı	Kəmiyyəti	
Şirkət səviyyəsində		
1. Mənfəət vergisi ödənilənədək mənfəət	1000	
2. Mənfəət vergisi (30%-li dərəcə üzrə)	300	
Səhmdarlar səviyyəsində		
3. Gəlir vergisinin dərəcəsi, %-lə	20	40
4. Vergi tutulan mənfəət (sət. 1)	1000	1000
5. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi (sət. 3 x sət. 4)	200	400
6. Şirkətdən tutulan gəlir vergisi (sət. 2)	300	300
7. Gəlirlərə xalis vergi (sət. 5 - sət. 6)	-100	100
Məcmu vergi yükü		
8. Məcmu vergi (sət. 5, yaxud (sət. 2 + sət. 7))	200	400
9. Faktiki vergitutma dərəcəsi, % (sət. 8 / sət. 1)	20	40
10. Yüksək vergitutma (sət. 9 – sət. 3) / sət. 3	-	-
11. Vergitutma yükünün yüngülləşdirilməsi*, %	100	100

Qeyd: *Vergi yükünün yüngülləşdirilməsi dedikdə, klassik yüksək vergitutma dərəcəsi ilə həmin metodla hesablanan hədsiz vergitutma dərəcəsi arasındakı fərqin klassik hədsiz vergitutmaya nisbəti (faizlə) nəzərdə tutulur.

İkincisi, xüsusi halda gəlir vergisinin yalnız bir dərəcəsi mövcud olduqda, şirkətin gəlirlərinin həmin dərəcə üzrə vergiyə cəlb edilməsi yolu ilə, eyni zamanda dividendləri və şirkətin səhmləri şəklində kapitalının dəyərinin artımını fiziki şəxslərin gəlir vergisindən azad etməklə tam inteqrasiyanı daha sadə yolla əldə etmək mümkün olacaqdır.

6.2. Bölüşdürülən mənfəətə münasibətdə qismən inteqrasiya

Klassik sistemlə tam inteqrasiya arasında aralıq vəziyyət bölüşdürülməyən mənfəətə münasibətdə müəyyən dərəcədə inteqrasiyanı təmin edən çoxlu sayda sistemlər mövcuddur. Bu sistemlərdə dividendlərin ikiqat vergitutma yükünün yüngülləşdirilməsi həm şirkət, həm də səhmdarlar səviyyəsində mümkündür. Şirkət səviyyəsində yüngülləşdirmənin əsas metodları dividendlərin çıxılması və müxtəlif dərəcələr sistemi, səhmdarlar səviyyəsində - şərti hesablama sistemi və ayrıca vergitutmanın müxtəlif metodları hesab edilir.

Vergitutma yükünün şirkət səviyyəsində yüngülləşdirilməsi.

1) Dividendlərin çıxılması sistemi. Bu sistem üzrə şirkətin mənfəətinin dividend şəklində səhmdarlar arasında bölüşdürülən hissəsi şirkətin gəlirlərinə hesablanan verginin ödənilməsi üzrə öhdəliklərindən çıxıla bilər. Şirkətin vergi tutulan bazasının

dan çıxılmasına yol verilən dividendlərin payı ayrı-ayrı ölkələrdə müxtəlifdir. Bu sistemin yuxarıda nəzərdən keçirilən nəzarət göstəriciləri ilə hansı qaydada bağlı olmasını nəzərdən keçirək. Vergilər çıxılanadək şirkətin gəlirlərinin tam bölüşdürüldüyü, dividendlərin isə tam şəkildə çıxdığı son halda şirkətin vergi öhdəlikləri sıfıra bərabər olacaqdır. Bütün vergilər, tam inteqrasiya sistemində olduğu kimi, səhmdarlar tərəfindən ödəniləcəkdir. Digər tərəfdən, dividendlərin çıxılmasına yol verilən payının azalması zamanı belə sistem klassik sistemə yaxınlaşacaqdır. Bir qayda olaraq, eyni bir gəlir mənbəyinə vergi yükü klassik sistemə nisbətən aşağı, lakin tam inteqrasiyalı sistemə nisbətən isə yüksək olacaqdır.

Təsvir üçün fərz edək ki, vergi orqanları dividendlərə vergi yükünü 50% dərəcə üzrə yüngülləşdirməyə icazə verirlər. Cədvəl 3-də göstərilmişdir ki, dividendlərə çıxılmalara şirkət səviyyəsində mənfəət vergisi tutulana qədər yol verilir. Yenidən fərz etsək ki, mənfəət tam məbləğdə bölüşdürülür, onda alırıq ki, səhmdar 850 manat məbləğində gəlirdən gəlir vergisi üzrə özünün son dərəcəsi əsasında dividend şəklinə vergi ödəməli olur.

Cədvəl 3. Dividendlərin çıxılması sistemi

(manat)

Göstəricilərin adı	Kəmiyyəti	
Şirkət səviyyəsində		
1. Mənfəət vergisi tutulanadək mənfəət	1000	
2. Dividendlərin çıxılması (0,5 x sət.1)	500	
3. Çıxılmadan sonra mənfəət (sət.1 – sət.2)	500	
4. Mənfəət vergisi (30%-li dərəcə üzrə)	150	
Səhmdarlar səviyyəsində		
5. Gəlir vergisinin dərəcəsi, %-lə	20	40
6. Dividend şəklinə gəlirlər (sət.1 - sət.4)	850	850
7. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi (sət.5 x sət.6)	170	340
Məcmu vergi yükü		
8. Məcmu vergi (sət.4 + sət.7)	320	490
9. Faktiki vergitutma dərəcəsi, %-lə (sət.8/ sət.1)	32	49
10. Hədsiz vergitutma, %-lə ((sət.9 – sət.5))/sət.5)	60	22,5
11. Vergitutma yükünün yüngülləşdirilməsi, %-lə	50	50

Bu nümunə elə tərtib edilmişdir ki, dividendlərin iqtisadi vergitutma yükünün yüngülləşdirilməsi klassik sistem üzrə hədsiz vergitutmanın 50%-nə bərabərdir. Müvafiq olaraq daha aşağı dərəcəli ödəyici üçün faktiki vergitutma dərəcəsi 32% əvəzinə 20%, daha yüksək dərəcəli ödəyici üçün isə 49% əvəzinə 40% təşkil edir.

Gözlənilmədiyi kimi də yüksək vergitutmanın iqtisadi yükü klassik sistemə nisbətən aşağı, lakin tam inteqrasiyalı sistemə nisbətən isə yüksək olur.

2) Ayrı-ayrı dərəcələr sistemi. Bu sistemin tətbiqi zamanı dividend şəklində bölüşdürülən mənfəət müəssisədə saxlanılan, yaxud bölüşdürülməyən mənfəətə nisbətən daha aşağı dərəcə üzrə vergiyə cəlb olunur. Belə sistem əvvəllər Avstriyada, Portuqaliyada və Yaponiyada tətbiq edilmişdi, hazırda isə yenə də Almaniya istifadə olunur. Əgər bölüşdürülən mənfəətə və saxlanılan gəlirlərə tətbiq olunan vergi dərəcələri arasındakı fərq böyük olmazsa, onda belə yanaşma klassik sistemə yaxınlaşmış olur. Digər tərəfdən, əgər bu fərq böyük olarsa, onda sistem mahiyyətinə görə bölüşdürülməyən mənfəətə vergi kimi çıxış edir. Bu sistemi elə işləyib-hazırlamaq mümkündür ki, o özünün təsirinə görə dividendlərin çıxılması sisteminə ekvivalent olsun. Yenə də əvvəlki kimi fərz edə bilərik ki, onun məqsədi klassik sistemdə müşahidə olunan yüksək vergitutma yükünün 50% aşağı salınmasından ibarətdir. Bu arzu olunan vergi yükünün mülayim səviyyəsinin əldə olunması üçün bölüşdürülən mənfəət 15%-li aşağı dərəcə üzrə, bölüşdürülməyən (şirkətdə saxlanılan) mənfəət payı isə 30%-li əvvəlki dərəcə üzrə vergiyə cəlb olunmalıdır.

Nəzərdə tutsaq ki, bütün mənfəət bölüşdürülür, onda cədvəl 4-dəki nümunə göstərir ki, yüksək vergitutmanın arzu olunan səviyyəsi asanlıqla əldə olunur. Praktika şirkətlər mənfəətin müəyyən hissəsini bölüşdürürlər.

Aşağıdakı hesablama nümunəsində bu mürəkkəbliyə nəzərə alınmır, lakin sonradan mənfəət bölüşdürüldükcə, o, ümumi vergi yükünü yüksəldəcəkdir.

Cədvəl 4. Ayrı-ayrı dərəcələr sistemi

(manat)

Göstəricilərin adı	Kəmiyyəti	
Şirkət səviyyəsində		
1. Vergi tutulan mənfəət	1000	
2. Şirkətin bölüşdürülən mənfəətinə vergi (15%-li dərəcə üzrə)	150	
Səhmdarlar səviyyəsində		
3. Gəlir vergisinin dərəcəsi, %-lə	20	40
4. Dividend şəklində gəlirlər (sət.1 –sət.2)	850	850
5. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi (sət.3 x sət.4)	170	340
Məcmu vergi yükü		
6. Məcmu vergi (sət.2 + sət. 5)	320	490
7. Faktiki vergitutma dərəcəsi, %-lə (sət.6/ sət.1)	32	49
8. Yüksək vergitutma, %-lə ((sət.7 –sət.3)/sət.3)	60	22,5
9. Vergitutma yükünün aşağı salınması, %-lə	50	50

Vergi yükünün səhmdarlar səviyyəsində yüngülləşdirilməsi.

1) Şərti hesablama sistemi. Dividend şəklində gəlirlərin ikiqat vergitutma yükünün azaldılmasının daha geniş yayılmış yanaşması kimi adətən şərti hesablama sistemi adlandırılan metod hesab edilir. Onun tətbiqi zamanı şirkətlərin gəlirlərinə vergi haqqında müddəalara əsasən şirkət tərəfindən ödənilən vergilərə kredit təqdim olunur; bu kredit səhmdarların dividendlə bağlı olan fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə öhdəliklərindən çıxılır. Bu sistemdən İƏİT-in bir sıra ölkələri, məsələn Avstraliya, Almaniya, İtaliya, Yeni Zelandiya, Norveç, Birləşmiş Krallıq, Finlandiya və Fransa istifadə etmişdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdən Malayziya və Sinqapurda həmin sistem qəbul edilmişdir.

Şərti hesablama sistemində qəbul edilir ki, şirkətin dividend kimi ödənilən gəlirləri artıq şirkət səviyyəsində vergiyə cəlb olunmuşdur; bu səbəbdən də səhmdarlar səviyyəsində fiziki şəxslərin gəlir vergisinə aid edilən vergitutma yükünün aydın şəkildə yüngülləşdirmənin səviyyəsi şərti hesablama dərəcəsi adı altında məlumdur. Həmin sistemə əsasən fiziki şəxslərin (*səhmdarların*) gəlir vergisinin bazası alınan dividendlərlə vergi kreditinin, yəni dividendlərin şərti artırılmış məbləğinin cəmindən ibarətdir. Ödənilməli olan ümumi gəlir vergisinin hesablanması üçün bu şərti artırılmış məbləğ fiziki şəxslərin son vergitutma dərəcəsinə vurulmalıdır. Bundan sonra mənfəət vergisi səhmdardan tutulan məcmu vergiyə münasibətdə vergi krediti kimi qəbul edilir, qalıq isə ödənilməli (qaytarılmalı) olan xalis vergini özündə ifadə edir.

Ümumiyyətlə, əgər səhmdarın son vergitutma dərəcəsi şərti hesablama dərəcəsi ilə yüksəkdirsə, onda o vergini ödəməli, yox əgər səhmdarın son vergitutma dərəcəsi şərti hesablama dərəcəsi ilə aşağı olarsa, bu halda artıq ödənilən məbləğ geri qaytarılmalıdır. Bu sistemin təsir mexanizmi 5 sayılı cədvəldə təsvir edilmişdir.

Yuxarıda nəzərdən keçirilən vəziyyətlərlə müqayisə üçün yalnız vergitutma yükünün qismən yüngülləşdirilməsindən (50%) istifadə olunur; xalis dividendlər 3/14 vuruğundan istifadə etməklə şərti olaraq artırılır. Vergitutmanın verilən kəmiyyətinin 50% yüngülləşdirilməsindən istifadə etməklə və cədvəl 5-də verilən addımları əks istiqamətdə təkrar etməklə asanlıqla göstərmək olar ki, şərti artma vuruğunun kəmiyyəti 3/14-ə bərabərdir.

2) Ayrıca metodlar sistemi. Səhmdarlar səviyyəsində dividendlərin ikiqat vergitutmasının yüngülləşdirilməsinin digər metodları ayrı-ayrı metodlar adlanan qrupu formalaşdırır. Onlardan biri, adətən, dividendlərin vergilərdən azad edilməsi sistemi adlanan ayrıca vergitutma metodunu özündə ifadə edir. Gəlir korporativ mənbədən bölüşdürülənə qədər o, şirkətlər üçün müəyyən edilən dərəcələr üzrə vergiyə cəlb olunur. Bölüşdürülmüş dividendlər sonradan qismən vergiyə cəlb olunur, qismən isə azad olunur, ona görə ki, dividendlərə tətbiq olunan fiziki şəxslərin gəlir vergisi daha aşağı güzəştli dərəcələr üzrə tutulur.

Cədvəl 5. Şərti hesablama sistemi*(manat)*

Göstəricilərin adı	Kəmiyyəti	
Şirkət səviyyəsində		
1. Vergi ödənilənədək mənfəət	1000	
2. Mənfəət vergisi (30%-li dərəcə ilə)	300	
Səhmdarlar səviyyəsində		
3. Gəlir vergisinin dərəcəsi, %-lə	20	40
4. Dividend şəklində xalis gəlirlər (sət.1 - sət.2)	700	700
5. Şərti hesablanan şirkət vergisi (3/14 x sət.4)	150	150
6. Şərti artırılan gəlir (sət.4+sət.5)	850	850
7. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi (sət.3 x sət.6)	170	340
8. Vergi krediti (sət.5)	150	150
9. Gəlirlərə xalis vergilər (sət.7 - sət.8)	20	190
Məcmu vergi ağırlığı		
8. Məcmu vergi (sət.2 + sət.9)	320	490
9. Faktiki vergitutma dərəcəsi, %-lə (sət.10 / sət.1)	32	49
10. Yüksək vergitutma, %-lə (sət.11 - sət.3) / sət.3	60	22,5
11. Vergitutmanın yüngülləşdirilməsi, %-lə	50	50

Vergi krediti metodu adı altında geniş məlum olan digər bir sistem şərti hesablama sistemi ilə oxşardır, bu mənada ki, səhmdarlara adətən əldə olunan dividendlərin müəyyən payı kimi hesablanan fiziki şəxslərin gəlir vergisi hesabına səhmdarlara kredit təqdim edilir. Bu sistem Kanada və İspaniyada tətbiq olunur. Bununla bərabər bu metod şərti hesablama sistemindən aşağıdakı səbəblərdən fərqlənir:

- 1) vergi krediti şirkətlərdən vergilərin tutulmasından asılı olmayaraq səhmdarlara verilir;
- 2) əldə olunan xalis dividendlər şərti artıma məruz qalmır;
- 3) vergi krediti gəlir vergisi üzrə məcmu öhdəlikdən yüksək olduqda, bir qayda olaraq verginin qaytarılması həyata keçirilmir.

7. Nəticə

Nəzərdən keçirilən hesablama nümunələri göstərir ki, şirkətlərin konkret səhmdarlar arasında bölüşdürülən gəlirlərinin eyni bir faktiki vergitutma dərəcəsi bir sıra müxtəlif sxemlərin köməyi ilə əldə oluna bilər. Lakin bir çox digər münasibətlərdə bu sxemlər kifayət qədər müxtəlif növlü nəticələrə gətirib çıxarır.

Birincisi, daha aydın görünən müxtəliflik ondan ibarətdir ki, sxemlərin bir hissəsinin məqsədi dividend şəklində gəlirlərin ikiqat vergitutmasının tam şəkildə, digərlərinin isə qismən aradan qaldırılması hesab edilir.

İkinci vacib fərq ondan ibarətdir ki, əgər sxemlərin bəziləri çərçivəsində şirkətlərin bölüşdürülən gəlirləri səhmdarların son vergitutma dərəcəsinə uyğun olan müxtəlif dərəcələr üzrə vergiyə cəlb olunursa, digərlərində isə şirkətin gəlirləri faktiki olaraq eyni bir dərəcə üzrə vergitutmaya məruz qalır.

Bölüşdürülən gəlir üçün inteqrasiya sistemləri arasında praktiki xarakterli üçüncü müxtəliflik gəlirlərin bölüşdürülməsi zamanı səhmdarlara ötürülən istənilən vergi stimulundan (*məsələn, sürətli amortizasiya, investisiyalara vergi krediti və s.*) əldə olunan faydanın dərəcəsi ilə bağlıdır. Fərz edək ki, şirkət 100 pul vahidi həcmində bölüşdürülməli olan mənfəət əldə etmişdir, lakin, güzəştlər hesabına onun vergi tutulan mənfəəti 50 pul vahidinədək azalmışdır. Mənfəətin tam bölüşdürülməsi zamanı inteqrasiyanın bir sıra sistemləri səhmdarlara şirkətin bütün bölüşdürülən məbləğindən tutulmalı olan vergiyə müvafiq, yəni 100 pul vahidinə faktiki olaraq vergi krediti verməli olur, digərləri isə şirkətin faktiki olaraq vergiyə cəlb olunan mənfəətinə, yəni 50 pul vahidinə hesablanan vergi məbləği qədər vergi kreditini məhdudlaşdırır.

Analoji şəkildə xarici səhmdarlar arasında bölüşdürülən gəlirlərə, həmçinin şirkətin ölkə daxilində bölüşdürülən xarici gəlirlərinə təsiri ilə bağlı olan inteqrasiya sxemləri arasında vacib praktiki müxtəlifliklər mövcuddur. Məsələn, dividendlərin çıxılması və ayrı-ayrı dərəcələr sistemi şirkət səviyyəsində səhmdarların rezident, yaxud qeyri-rezident olmasından asılı olmayaraq dividendlərin ikiqat vergitutmasının yüngülləşdirilməsini təmin edir. Praktikada bu əhəmiyyətli müxtəliflik ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması barədə ikitərəfli müqavilələr vasitəsilə yüngülləşdirilir. Aydındır ki, şirkət səviyyəsində deyil, səhmdarlar səviyyəsində vergitutmanın yüngülləşdirilməsini təmin edən inteqrasiya sistemlərinin seçilməsi belə müqavilələrin bağlanması zamanı dövlət orqanlarının mövqeyini möhkəmləndirir. Belə tipli beynəlxalq təsəvvürlər bir çox hallarda müxtəlif ölkələrdə inteqrasiyanın ayrı-ayrı variantları arasında seçimin müəyyən edilməsi zamanı vacib rol oynayır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı: CBS nəşriyyatı, 2011.
2. Kəlbiyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. Bakı: Elm, 2005, 468 s.
3. Kəlbiyev Y.A., Məhərrəmov R.B., Rzayev P.Q. Xarici ölkələrin vergi sistemi. Bakı: İqtisad Universiteti, 2011, 554 s.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. М.: Книжный мир, 2010, 860 с.
5. Дёрнберг Р.Л. Международное налогообложение. Пер. с англ. М.: ЮНИТИ, 1997, 375 с.
6. Кугаенко А.А., Белянин М.П. Теория налогообложения. М.: Вузовская книга, 1999, 343 с.
7. Пособие по налоговой политике. Под ред. Партасарати Шома. Вашингтон: Международный Валютный Фонд, 1995, 388 с.
8. Соколов А.А. Теория налогов. М.: ЮрИнфоР-Пресс, 2003, 506 с.

Калбиев Яшар Атакиши оглы

доктор экономических наук

Интеграция налогов на доходы физических и прибыль юридических лиц

Аннотация

Цель исследования – исследование теоретических и методологических вопросов интеграции налогов, взимаемых с доходов физических лиц и корпораций, с целью снижения бремени налогообложения.

Методология исследования – сравнение, системный анализ, обобщение, анализ и синтез данных.

Результаты исследования – исследованы основные принципиальные аргументы сторонников и противников классической системы налогообложения, проанализированы конкретные искажения, вызываемые такой системой по сравнению с интегрированной, а также отрицательные последствия, вызываемые при переходе от классической к более интегрированной системе. Автор предложил соответствующие схемы для достижения интеграции в налогообложении прибылей, распределяемых компаниями среди своих акционеров.

Ограничения исследования – ограниченность научных исследований, предполагающих комплексный анализ интеграции налогов, взимаемых с доходов физических лиц и корпораций.

Практическая значимость исследования – возможность использования исследования в качестве научного источника для совершенствования налогового законодательства.

Оригинальность и научная новизна исследования – предлагаемые интеграционные схемы, связанные с устранением “двойного налогообложения” доходов, вводятся в научный оборот впервые.

Ключевые слова: *интеграция налогов, классические и интеграционные налоговые системы, облегчение налогового бремени*

Kalbiyev Yashar Atakishi oğlu

doctor of economics

Integration of income and corporation taxes

Abstract

Purpose - research of theoretical and methodological questions of integration of income and corporation taxes for decrease in tax burden.

Methodology - comparison, systematic analysis, generalizations, analysis and synthesis of data.

Findings – investigation of main basic arguments putting forward by supporters and opponents of classical system of corporation tax, analysis of concrete distortions by caused such system in comparison with the integrated system and the negative consequences caused upon transition from classical system to more integrated system and offering of existing schemes for achievement of integration in respect of the taxation of the profits distributed by the companies among the shareholders.

Research limitations – limitation of scientific researches about complex analysis of integration of income and corporation taxes.

Practical implication – possibility of use of research as a scientific source in the direction improvement of the tax legislation.

Originality – offered integration schemes connected with elimination of “the double taxation” income in first time in scientific circulation.

Keywords: *integration of taxes, classical and integration tax systems, relief of burden of the taxation*

JEL Classification Codes: E63, H21, H24,

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 02.04.2012.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 04.04.2012.

Çapa qəbul olunmuşdur: 18.04.2012.